

Feminisme in Vlaanderen.

Op zoek naar de identiteit van het Vlaams feminisme van de tweede golf

Ida Dequeecker (Dolle Mina, fem-soc, VOK)

Kitty Roggeman (fem-soc, VOK)

De tweede feministische golf is een uitgesproken internationale beweging. Haar ideeëngoed, organisatievormen, actiemiddelen en eisen kennen geen grenzen. Toch zijn er ook nationale en regionale verschillen, o.m. bepaald door de sociale en politieke situatie. In België bijvoorbeeld werd de vrouwenbeweging, wilde ze mobiliseren voor haar eisen, geconfronteerd met specifieke strategische uitdagingen ten gevolge van twee traditionele breuklijnen die elkaar doorkruisten. Enerzijds de levensbeschouwelijke breuklijn, met het overwicht van de christelijke zuil in Vlaanderen. Anderzijds de sociaal-economische breuklijn die die christelijke zuil ook verdeelde. De "tweede golf" groepen, die elk op hun manier een cruciale rol speelden in het formuleren van antwoorden op die uitdagingen waren Dolle Mina, de fem-soc groepen en het Vrouwen Overleg Komitee (VOK).

Terminologie

Vooraf verduidelijken we onze terminologie. We gaan hier niet in op de vraag of de term "tweede golf" wel adequaat was, zoals o.a. Leen Van Molle terecht doet (Van Molle, 2002). We willen hier alleen de specificiteit onderzoeken van die zogenaamde "tweede golf" in Vlaanderen. Voor een chronologische geschiedenis van die tweede golf verwijzen we naar andere werken (Van Mechelen, 1979,1996; Mulier, 1999; Roggeman, 2003).

Wij onderscheiden de begrippen vrouwenbeweging, autonome vrouwenbeweging en feminisme (Dequeecker, 1995).

De term "vrouwenbeweging" (of ook de "brede vrouwenbeweging") duidt op het geheel van oude en nieuwe vrouwenorganisaties, vrouwengroepen, individuen, syndicale vrouwencommissies, politieke vrouwengroepen, enz... zonder enige exclusiviteit. Voor ons is de vrouwenbeweging een sociale beweging, met een lange continue geschiedenis...

De term "autonome vrouwenbeweging" duidt op het tweede golf feminisme van de jaren 70. We zien het niet als een nieuwe sociale beweging (Dequeecker, 1995; Van der Linden, 1999), maar wel als een nieuw fenomeen binnen de vrouwenbeweging: een autonome vrouwenbeweging. Organisatorisch autonoom, want niet partij-of vakbondsgebonden en financieel onafhankelijk. Ideologisch autonoom, want "links" van of "radikaler" dan de traditionele vrouwenorganisaties.

De term "feminisme" duidt op het geheel van filosofieën van vrouwenbevrijding. In de jaren 70 eigende de autonome vrouwenbeweging zich deze, toen ook al beladen term, toe, om zich te onderscheiden van de traditionele vrouwenorganisaties. Het feminisme stelde de maatschappelijke ordening, en de positie van vrouwen daarin fundamenteel in vraag. Het introduceerde een nieuw woordgebruik met termen als: vrouwenonderdrukking, vrouwenbevrijding, zelfbeschikking, autonomie enz....

De tweede feministische golf in Vlaanderen

Na de eerste succesrijke spectaculaire acties van Dolle Mina, wat gepercipieerd wordt als de start van de Vlaamse tweede golf begin 1970, is al heel vroeg dé strategische uitdaging voor het Vlaamse tweede golf feminisme hoe zijn radikale

eisen "gemainstreamd" te krijgen, om het met een hedendaagse term te noemen. Numeriek is de Vlaamse autonome vrouwenbeweging altijd vrij zwak geweest. Haar sterkte was de strategische soepelheid, waarmee ze, overigens met wisselend succes, een brede waaier van andere organisaties voor haar thema's en eisen wist te mobiliseren. Dat is in het bijzonder het geval rond die twee grote thema's, die als een rode draad door de feministische actie liepen: abortus (sinds 1970 met de zaak Peers) en werk (met de plotse dramatische stijging van de werkloosheid vanaf 1973). Met de eisen "abortus uit het strafrecht, de vrouw beslist" stond de autonome vrouwenbeweging aanvankelijk in een absolute minderheid in een politiek klimaat, waarin de CVP (Christelijke Volkspartij, nu CD&V) abortus onbespreekbaar maakte. Twintig jaar later is "de vrouw beslist" het sluitstuk van de nieuwe wetgeving. Met de standpunten rond vrouwen en werk ("radicale werktijdverkorting", "recht op werk, recht op dop") legde de autonome vrouwenbeweging eigen accenten in het maatschappelijk debat en wist ze er ook voor te mobiliseren.

Vele stromingen

De autonome vrouwenbeweging in Vlaanderen is heel divers. Er is een marxistisch geïnspireerde stroming: Dolle Mina, met de slogan "een rebelse meid is een parel in de klassenstrijd" en enkele jaren later de fem-socbeweging met de slogan "Geen feminisme zonder socialisme, geen socialisme zonder feminisme"; er is een radicaal feministische stroming, die de man-vrouwtegenstelling als hoofdtegenstelling ziet: vrouwen tegen geweld, vrouwen tegen verkrachting, heksen, enz.; er zijn de pluralistische organisaties: PAG (Pluralistische Actiegroep) en het Vrouwen Overleg Komitee; er zijn de vrouwenhuizen en (zelf) hulpgroepen; er zijn de actiecomités en fronten rond specifieke eisen: het comité "Gelijk loon voor gelijk werk", de abortuscomités, Vrouwen tegen de Krisis...(Van Mechelen, 1979; Roggeman, 2003).

De organisaties die strategisch een doorslaggevende rol speelden waren Dolle Mina en de fem-socgroepen, en het VOK.

Het linkse Dolle Mina, dat een marxistisch gekleurd feminisme aanhing, vond aansluiting bij de contestatiebewegingen, die de wereld in de jaren 60 en 70 dooreenschudden (mei 68, de anti-oorlogsbeweging, extreem links, enz....). Dolle Mina had een antikapitalistisch-feministisch programma. (Dolle Mina, 1970). Dit programma werd verder uitgewerkt door de fem-soc-stroming (Manifest, 1977, Manifest, 1980)

Het pluralistische VOK blijkt achteraf een zeer adequaat strategisch instrument van de autonome vrouwenbeweging geweest te zijn, complementair aan Dolle Mina en de fem-soc beweging. Het VOK was een pluralistisch overleg van feministen uit diverse politieke partijen, vakbonden en andere organisaties. Het VOK had dus geen algemeen feministisch programma, maar werkte eerder met eisenplatforms, die zowat alle feministische thema's aansneden. Het VOK sloeg bruggen tussen individuele feministen van uiteenlopende politieke families en dus over de verzuiling heen, tussen feministen uit traditionele en autonome vrouwenorganisaties, én tussen feministen van het establishment en die erbuiten. Het zwengelde via de Vrouwendagen ook het maatschappelijk debat over de belangrijke feministische thema's aan en interpelleerde er het beleid over. Zo droeg het VOK bij tot een brede sensibilisatie en mobilisatie over zelfs een hoogst controversiële kwestie zoals abortus, zonder dat individuele leden verplicht waren er zich expliciet over uit te spreken. Het lijkt ons dat dit in de eerste jaren vooral voor vrouwen uit de christelijke zuil belangrijke openingen creëerde.

Verzuiling

Zowel de vorm als de strategie van de autonome vrouwenbeweging in Vlaanderen zijn mede bepaald door de verzuiling in Vlaanderen. Uiteindelijk droeg die autonome vrouwenbeweging in niet geringe mate bij tot de ondermijning van de blokkeringspositie en invloed van de zeer conservatieve CVP inzake ethische kwesties, in het bijzonder abortus, maar ook inzake gezinspolitiek, seksualiteit enz...(Witte, 1990) Het verhaal van het VOK is hiervoor exemplarisch.

Alhoewel heel wat vrouwen uit de christelijke zuil (partij, vakbond, KAV) lid waren van het VOK, nam het toch, vanaf de eerste Vrouwendag, het thema abortus op in de eisenpakketten, de platformteksten (o.m. in de urgentieverklaring van 1973), de debatten. Vrouwen die in hun zuil op een muur botsten –een aantal thema's waren er onbespreekbaar- konden in het VOK vrijuit spreken en banden smeden over de partijen heen. Hun doel was de verzuiling doorbreken (Mulier, 1999). Toen het abortusfront de Vrouwendag 1976 organiseerde, verzette het VOK zich niet, en individuele leden verleenden hun medewerking en namen er het woord. In de opeenvolgende Vrouwendagen zat de abortuseis bijna steeds in het eisenpakket of er werd een debat of een actie aan gewijd Een aantal christelijke vrouwen haakten daarop af, tenminste openlijk, achter de schermen bleven zij echter vaak het VOK steunen. Ook de christelijke vrouwenorganisaties lieten het een aantal keer afweten en namen niet officieel deel aan de vrouwendagen die duidelijk abortus op de agenda zetten. Vele individuele vrouwen kwamen wel, en er werden in eigen beweging zware polemieken gevoerd. Toen er in 1989 een gunstig politiek klimaat ontstaan was en een wetswijziging haalbaar bleek, pakte het VOK uit met een opmerkelijke affichecampagne "Gewenste kinderen, Gelukkige kinderen" (200 borden van 20 m²). De bedoeling was de laatste twijfelaars uit christelijke rangen in het parlement over de streep te trekken. Het VOK was toen wel sterk van karakter veranderd. Het was opgeschoven naar links, vertegenwoordigsters van de autonome vrouwenbeweging speelden er een steeds groter wordende rol en gaven aan het VOK een nieuw profiel van netwerking, overleg en samenwerking van de brede vrouwenbeweging.

Impact

Zo had de autonome vrouwenbeweging een politieke en sociale impact, die haar numerieke sterkte ver overtrof (Witte, 1993). Men kan gerust stellen dat de autonome vrouwenbeweging grotendeels de actie-agenda en de eisenplatformen bepaalde in de jaren '70-'80. Ze was de motor van talloze betogingen, acties allerhande, concrete hulpverlening, de jaarlijkse Vrouwendagen. Ze beïnvloedde de traditionele vrouwenorganisaties, die impulsen kregen en zo meer tot actie bereid waren dan ze gewend waren. Ze deed in Vlaanderen een nieuwe wind waaien op het vlak van de thema's (in het bijzonder abortus, geweld, zelfbeschikking) en op het vlak van de strategieën om voor die thema's brede mobilisaties op de been te brengen. Er was wel degelijk iets nieuws onder de zon ,en hiermee weerleggen we ten dele de stelling van Leen Van Molle (Van Molle, 2002) als zou de "tweede golf" eigenlijk niet veel nieuws hebben gebracht.

We gaan hierop in aan de hand van de abortusstrijd, die in België en Vlaanderen, gezien het overwicht van de christelijke zuil niet alleen een enorm doorzettingsvermogen eiste – het werd een zeer lange strijd – maar ook strategische creativiteit en durf.

De strijd voor Abortus uit het strafrecht

Abortus was hét controversieel thema bij uitstek, dat de autonome vrouwenbeweging met een indrukwekkende hardnekkigheid 20 jaar op de maatschappelijke en politieke agenda hield, tot er een aanvaardbare wetswijziging kwam in 1990. Voor de feitelijke geschiedenis van de abortusstrijd verwijzen we naar andere auteurs (Dequeecker, 1976; Witte, 1990; Witte, 1993; François, 1995).

Van in de Dolle Mina tijd waren de centrale eisen: “baas in eigen buik” en “abortus uit het strafrecht”, maar ook een vrije toegang tot anticonceptie voor iedereen. De centrale argumenten waren het recht van vrouwen op zelfbeschikking en lichamelijke integriteit, het belang van gewenste kinderen, maar ook het verwerpen van de sociale ongelijkheid (wie geld had, kon zich een abortus in het buitenland veroorloven) en van de risico's van clandestiene abortussen voor de gezondheid van vrouwen (Dequeecker, 1976).

Dankzij een veelzijdige strategie, bestaande uit de combinatie van debat, publicaties, mobilisaties, illegale hulpverlening én het aangaan van diverse allianties, speelde de autonome vrouwenbeweging een cruciale rol in de langzame maar zekere mentaliteitsverandering in België, en in Vlaanderen in het bijzonder. Dat in dit verhaal ook dokters en medisch personeel een rol speelden, staat buiten kijf.

Brede frontvorming

De abortusbeweging kwam in België in 1970 en in 1973 op gang, na de arrestatie van de Naamse dokter Peers, die er openlijk voor uitkwam abortussen uit te voeren.

De vaak op initiatief van de autonome vrouwenbeweging opgerichte abortuscomités hadden als doel een zo breed mogelijke frontvorming rond een vooruitstrevend platform, waarvan de kernlijnen waren: abortus uit het strafrecht en: de vrouw beslist. Al was, zeker aanvankelijk, niet iedereen het helemaal eens met de radikale eisen, toch kwam een front tot stand van de autonome vrouwenbeweging, socialistische vrouwenorganisaties (SVV, SV, vakbond), vrouwenorganisaties van klein links (RAL, Amada/PVDA, KP), de vrijzinnige beweging (Humanistisch Verbond), mensen uit de academische en medische wereld (professoren, dokters). De stuwende kracht van de comités waren feministen uit de autonome vrouwenbeweging.

Een eerste hoogtepunt van mobilisatie en sensibilisatie was de Vrouwendag van 11 november 1976, waar abortus het centrale thema was. Het is de enige Vrouwendag, die niet door het VOK werd georganiseerd, maar wel door de andere geledingen van de autonome vrouwenbeweging in samenwerking met de abortuscomités.

Jaarlijks organiseerden de abortuscomités rond 8 maart, internationale Vrouwendag, betogingen, meetings, debatavonden, studiedagen enz. Naar buiten komen met de eisen, de publieke opinie bewerken, sensibiliseren was de boodschap.

Onmiddellijke hulpverlening

Een zeer belangrijke pijler van de strategie van de autonome vrouwenbeweging was de onmiddellijke hulpverlening. Al in de Dolle Mina tijd hielpen feministen vrouwen bij het vinden van betrouwbare adressen in het buitenland. Later gingen

feministen, dokters en verplegend personeel over tot illegale hulpverlening in België, ook in Vlaanderen. In 1982 waren er 17 aboruscentra in het hele land (François, 1995). Niet alleen in hospitalen maar ook in abortuscentra werden medisch én psychologisch verantwoorde abortussen uitgevoerd, op verzoek van de vrouwen. De centra waren collectieven, die draaiden op vrijwilligsters en die een uitstekende praktijk uitbouwden. De ervaring en know how die daar werd opgedaan, zijn doorslaggevend geweest voor de wetgeving die uiteindelijk tot stand kwam. Maar ook het sensibiliserend effect dat ervan uitging mag niet onderschat worden.

Verscheidene keren werden abortuscentra het slachtoffer van gerechtelijke invallen en vervolgingen. Maar hun wijdverbreide en door de publieke opinie aanvaarde praktijken zaaide twijfels in gerechtelijke kringen of vervolging nog zinvol was.

Dit leidde tot periodes van opschorting van vervolgingen (1974-1978), in afwachting van een wetswijziging, en tot wetsvoorstellen (die geen meerderheid haalden) om later (1982) opnieuw een moratorium in te stellen. Zo werd het smalle paadje naar een aanvaardbare wetswijziging stilaan een echte boulevard.

Blokkering

Tot de legalisering van abortus in 1990 vergde de abortuskwestie heel wat strategische behendigheid van de autonome vrouwenbeweging. We hadden het reeds over het voorbeeld van het VOK en hoe het bijdroeg tot de verbreding van de strijd voor abortus uit het strafrecht. Dit leidde onvermijdelijk tot conflicten met de diverse structuren en gezagsdragers van in het bijzonder de christelijke zuil. Het was dan ook belangrijk om die niet te laten leiden tot onherroepelijke breuken, die de mobilisatie voor andere belangrijke thema's, in het bijzonder het thema werk, zouden verzwakken.

Eén voorbeeld. In het front "Vrouwen tegen de Krisis", dat in 1980 werd opgericht op initiatief van de fem-soc-beweging drong met de eerste betoging in 1981 het besef door dat de abortuseis, die in het platform was opgenomen, de deelname van de christelijke vakbondsvrouwen onmogelijk maakte, hoewel ze écht wel wilden aansluiten. Die de facto uitsluiting was een zware handicap voor de mobilisatie. Na een lange en hevige discussie binnen "Vrouwen tegen de Krisis", werd abortus uit het platform gehaald. De abortusstrijd werd immers in het andere front gevoerd. De christelijke vakbondsvrouwen traden toe tot "Vrouwen Tegen de Krisis" en stapten in grote getale mee op in 1982.

Dat de aanpak van de autonome vrouwenbeweging niet zonder effect was binnen de (gestaag afkalvende) CVP bewijst het feit dat deze partij in 1989 een ultieme poging deed om een liberale wetswijziging af te wenden. Ze versoepelde haar standpunt en formuleerde alsnog een alternatief wetsvoorstel. Maar die poging was te zwak en kwam te laat. (1989)

Naar een nieuwe liberale wet

De evolutie van de abortuswetsvoorstellen sinds de jaren '70 geeft een duidelijk beeld van de toenemende impact van de ideeën van de tweede golf feministen: het eerste voorstel Callewaert (1971), de verschillende voorstellen Detiège, het eerste voorstel Herman-Michielsen (1980) en tenslotte het voorstel Herman-Michielsen-Lallemand (1986).

Voor een overzicht van de tientallen diverse voorstellen en hun ontvangst door regeringen en tenslotte senaat en parlement, verwijzen wij naar Els Witte (Witte, 1993). Wat wij hier willen in de aandacht brengen is de langzame evolutie

van een voorstel waarin abortus alleen kan om medische redenen (als de gezondheid van de moeder in gevaar kwam) en op beslissing van twee of meer dokters, naar voorstellen waarin ook sociaal-psychologische motieven aanvaard werden, en niet alleen de dokter besliste over de gegrondheid van deze motieven, maar de vrouw zelf kon beslissen. Zo werd er tenslotte tegemoet gekomen aan de eisen van de vrouwenbeweging.

Uiteindelijk introduceert Mw Herman-Michielsen het ruime begrip "noodsituatie" en het recht van een vrouw, om zelf uit te maken wat voor haar een noodsituatie betekent, van welke aard die ook is.

Mw Herman-Michielsen stelde haar zienswijze hierover bij door haar contacten met vrouwenorganisaties en abortuscentra, en integreerde ze in haar nieuwe wetsvoorstel. (Herman-Michielsen-Lallemand, 1986). Dit kwam grotendeels tegemoet aan de wensen van de vrouwenbeweging, al werd abortus niet uit het strafrecht gehaald.

Conclusie

We zijn voornamelijk aan de hand van het voorbeeld van de strijd voor "abortus uit het strafrecht, de vrouw beslist" op zoek gegaan naar de eigen identiteit van de Vlaamse tweede feministische golf. Die eigen identiteit bestaat er ons inziens uit dat de autonome vrouwenbeweging in Vlaanderen een adequaat antwoord vond op de levensbeschouwelijke en sociaal-economische breuklijnen in België en de specifieke vorm, die deze aannamen in Vlaanderen.

Bibliografie

Abortus, wordt vervolgd (1990). Unie Vrijzinnige Verenigingen.

Abortus (1993). *Rapporten en perspectieven omtrent Vrouwenstudies*, 4. Brussel: VUB Press.

Dequeecker, Ida (1976). *Abortus: de vrouw beslist*. Brussel: Fonds Leon Lesoil..

Dequeecker, Ida (1995). 'Nieuwe breuklijnen en het Belgisch feminisme' *Schoppenvrouw* 85, 17e jg, december 1995.

Dequeecker, Ida (1997). 'De reële beweging getoetst aan het model.' *Schoppenvrouw* 91, 19e jg, juni 1997.

Dolle Mina: een rebelse meid is een parel in de klassenstrijd. s.d. Amsterdam: Sua.

François, Karen (1995). *De geschiedenis van de Belgische abortusstrijd*. Ongepubliceerde paper, 1995.

Herman – Michielsen, Lucienne (1986). Interview door Apostel, Anne. *Schoppenvrouw* 44, 8e jg, mei 1986.

Manifest van de fem-soc beweging (1977).

Manifest van de fem-soc beweging (1980).

Mulier, Rita (1999), *Dwars en Loyaal*, Van Halewyck.

Roggeman, Kitty (2003), Les femmes ne sont pas à vendre. Le féminisme de gauche en Flandre dans les années 1970-80. *Cahiers Marxistes*, 224, april-mei 2003.

Van Mechelen, Renée (1979). *Uit Eigen Beweging, Balans van de Vrouwenbeweging in Vlaanderen 1970-1980*. Leuven: Kritak.

Van Mechelen, Renée(1996), *De Meerderheid, een minderheid, de vrouwenbeweging in Vlaanderen: feiten, herinneringen en bedenkingen omtrent de tweede golf*. Van Halewyck.

Van Molle, Leen (2002). De nieuwe vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing. Hooghe, Marc & Billet, Jaak (eds.). *Historische en sociologische benaderingen van nieuwe sociale bewegingen*. Acta van de workshop gehouden te Brussel op 22 november 2002. Brussel: FU/US.

Van der Linden, Marcel (1999). *Het naderende einde van de vaderlandse geschiedenis en de toekomstige studie der sociale bewegingen*. Amsterdam: Stichting beheer IISG.

Witte, Els (1990). Twintig jaar politieke strijd rond de abortuswetgeving in België (1970 – 1990). *Res Publica*, XXXII,1990/4. Brussel : VUB Press.

Witte, Els (1993). De liberalisering van de Abortus-wetgeving in België (1970 – 1990). *Abortus*. Brussel: VUB Press.